

KABDEBÓ LÓRÁNT

Ebben a mindenenket, még a múltunkat is megosztó világban jó érzés találni fogódzót, ami lehetőséget teremthet a hiába áhított, akart és várt, s olyannyiszor csak csalódásokat okozó vágyakozást kifejező szó megtestesüléséhez: *konszenzus*. Ha van személy, aki tudósként, tanárként, vezetőként, és mindezt összefoglalva *emberként* külön-külön mindnyájunk számára példaképként élhet emlékezetünkben és utódaink tudatában, akkor I. Tóth Zoltán professzor urat, valahai dékánunkat felmutathatom, hogy látva lássák.

Nemcsak azért, mert egy véletlen, az ötven éve kilőtt (és akár célbatalált, akár eltévedt) golyó akkor és ott kiontotta életét. Hinni szeretném, ha élhetne még ma is, itt közöttünk, részt vehetne ünnepségünkön, és az elmaradt életút beteljesítőjeként is ugyanezt mondhatnám. Mert ő, amikor eltávozott, nem meghalni készült, nem a pillanat ihletében vállalt gesztussal indult utolsóvá váló útjára. Hanem tette, amit az Isten színe előtt mindennapjait végző embernek tennie kellett. „Mert az Embernek fia azért jött, hogy szolgáljon, és nem hogy neki szolgáljanak.” Hitét és tudását alkalmazta életére. Élt, ahogyan mindenkinek élnie kellene, aki számára a létezés csodája megnyílik.

Nem magamat tartom a méltónak arra, hogy akkori tanítványai közül emlékezetét felidézzem. Ha csak a történelmi hőst, a mártír egyetemi vezetőt kellene köszönteni, nem is vállaltam volna el a forradalom félszázados ünnepségén emlékező egykori diák tisztét. Még hál' Istennek közöttünk élnek, jó egészségnek – már amennyiben erről a mi életkorunkban beszélhetünk – örvendenek barátaim, akik a nehéz évben és még forróbb napokban közeli környezetében lehettek. Szakács Sanyi – alias Szakács Sándor gazdaságtörténész professzor Román Karcsi alias Román Károly tanár úr, Székesfehérvár díszpolgára – ezekről a napokról is tudnának beszélni. T. S. Eliot versének szavával Hamlet királyfi nem lehetek, legfeljebb egy a kizökkent világot helyrebillenteni akaró herceg kíséretéből. Ők, a szerepre meghívottak részben már elmondták, Dobos Marianne *Akkor is karácsony volt (Bölcsészek 1956-ban)* című kötetében, ami közérdeklődésre számot tarthat. Ugyaninnen ismerjük a gyermek – ma már ő is

---

*Elhangzott 2006. október 24-én az ELTE Múzeum körüli kari tanácstermében *Tanárunk, I. Tóth Zoltán* címmel, amikor a Bölcsészettudományi Kar új helyén, a történezszer épületében ismét felállították I. Tóth Zoltán, az egyetem mártír dékánjának emléktábláját, és a Történettudományi Intézetben előadótermet neveztek el róla. Miután a Miskolci Egyetemen dékánágom példaképeként tartottam I. Tóth Zoltán személyiségét, az 1956-os emlékezésen helyénvalónak tartom a szöveg elismétlését.

nagy örömömre Egyetemem vezető oktatója – megdöbbentő elbeszélését, amint édesanyja elindul keresni az apa földi maradványait, s amikor rengeteg vesződés árán megtalálja, jön a halottakat fiálló újabb háborús hullám, a november 4-ét követő népiertás, és indulnia kell, az újabb halottakkal átrendeződő halmazokban ismét végigkeresni a családapát, hogy végtisztességgel lezárhassa földi pályafutását. Annak a harcmodornak egyik legszörnyűbb jelenetezése ez a kétszeri „keresés”, amely a civil lakosságot tette a pusztítás célpontjává. Az öbölháborúk TV-közvetítésén felnőtt nemzedékek nehezen érthetik meg, hogy világvárosok lakói nemcsak véletlen sebesültek lehettek, hanem *célzott* áldozatai is. A Coventryk, Hamburgok, Drezdák, a Varsók és Budapestek ellenében alkalmazott harcmodor pusztította a mi ifjúságunkat. Budapestet többször is: 1944-45-ben, 1956 októberében és harmadszor novemberében. Említsem csak évfolyamomról a klasszika-filológus növendék Kováts Máriát (akire való gyászoló emlékezés volt az egyik ok, amiért fiatal oktatónkat, Ritoók Zsigmondot utóbb elbocsátották) és közvetlen barátomat-csoporttársamat, a csepeli prolifiút, Nimsz Bélát, akit két kezében egy-egy veknivel hátulról lőttek le, amint élelmet vitt a leánykollégistáknak – évfolyamtársunk karjai közé bukkott, a leány ezt követően évtizedekre külföldre menekült. Olyan évek következtek, amikor utolsó szigorlatomra Szabad tanár úrhoz úgy léptem be, hogy éppen akkor hallottam meg az 1958. június 18. tragikus hírt, vizsgázó társaim döbbent arccal fogadtak.

A pásztorra vesztett nyáj szétfutott. „Karcсібól nem lett költő. Tanár lett. Belőled nem lett drámaíró. Tudós lettél. És – végeredményben – egyikünkől sem lett az, akik (akár a hebbeli recipe szerint) 'lehattunk volna' Nekünk nem kedvezett annyira az idő, hogy – mint annak idején magam is ábrándoztam róla – vállunkat egymásnak vetve együtt maradhattunk volna” – idézem Szakács Sanyi egyik leveléből.

Ha csak erről kellene beszélnem, végképp nem vállalhatnám az emlékezést, mert október 10-én nagyanyám meglátogatására utaztam Marosvásárhelyre, ott ért a forradalom híre, a haza Pestre vezető utat pedig elzárták a harci cselekmények. Mégis elvállalhattam a mostani feladatot, mert I. Tóth Zoltán személye az én számomra, és azt hiszem mindnyájunk számára, akik ismerhettük a történelmi eseményektől függetlenül is – *az ember és a tanár példázatát* jelenti. Elindult tárgyalni, mert a reá bízottakért kellett mennie, elindult, mint bármelyikünk az emberi létezése felelősségét komolyan véve naponta elindul, és teszi azt, amit tennie kell. Mikor és hol záródik földi útja, Istenére bízva. Így indult I. Tóth Zoltán is október 25-én, 1956-ban – az öröklébe és a történelembe.

Kikért érzett felelősséget? Maga köré gyűjtötte az egyetemi ifjakat, mert történészként érzekelte a földregzés előrejelzéseit. Beszélgetni, eszmélkedni akart, közösen a reá bízottakkal. Halála óta sokat beszéltek – mégsem eleget persze – a Kolhozról, az akkor tönkretett, elpusztított Várnegyedben az Országos Levéltár, röviden az OL melletti „vendéglőkben” – nevezem inkább csehóknak? – össze-

összeverődött diákokról, akik eszmélkedni akartak néhány tanáruk, és ünnepi alkalommal dékánjuk, részvételével. Ebben az együttesben én magam március 15-én vettem először részt, Szakács Sanyi barátom hangos gondolkodását hallgatva. És valami nagy-nagy biztonságot érezve I. Tóth Zoltán személyes megszólalása jelenlétében. Mint amikor vizsgázni mentem hozzá. Ki nem fél egy vizsgától? De belépve, asztala felett megláttam Bartók Béla arcképét. Tudtam, hogy hazaérkeztem. Akkoriban ismerkedtem a Bartók-zene üzenetével, nem a mai klasszikus formáltságú előadásokban, hanem a tépett, szaggatott, a menekülő embert archetipikusan felidéző világával. Számomra 1956 ma is Bartók Béla szenvedélyes kétségbeesését jelenti. És akkor megszólalt kedves, megnyugtató szavával a már ifjan is ősz hajú professzor. Nyugodt szavára volt akkor szükségem.

Egy olyan kar vezetője lehetett, ahol – ha kerestük – megtaláltuk, ha kellett (a kötelező órákon túl) azokat az órákat, amelyeken világszínvonalú előadások és szemináriumok hallgatói lehettünk. Szakmai és erkölcsi értelemben. I. Tóth Zoltán a közép-európai együttélés lehetőségeit mutatta be. De hadd emlékezzem a magam szakterületére, ahol egy Moravcsik- vagy egy Borzsák-órán a szövegértelmezés olyan hermeneutikai finomságaira figyelhettem fel, amelyek a kimondott és a leírt szó viszonyrendszerét mutatták be: ókori szövegeket hallottunk, de a huszadik század akusztikájának váltunk befogadóivá. Megértettük, hogy a kimondott szó a kimondás pillanatában már az ellenkezőjét jelenti; sőt néha még az ellenkezője sem képviseli az igazságot. Mondjam ki egyszerűen: Szabó Lőrinc- vagy József Attila-értelmezésem a Tacitust olvasó szemináriumokon érett meg. A jelenbeli feszültségek ezeken az órákon oldódtak. Ennek légkörét, az ebben az egyetemben való keresés lehetőségét pedig I. Tóth Zoltán biztosította, sőt biztatta. Számomra, és gondolom diáktársaim számára is.

Felnőttkori éveimben „vacsoravendégként”, asszonyi társaságban el-ellátogattam az Országház utca 17. számú műemléképületben egy ideig reprezentatív étteremmé átalakított helyre emlékezni. Néhányan utóbb emléktáblát is szeretünk volna állíttatni ifjúságunk emlékhelyén. De hát a Vár múltja: hol romkert, hol kormányzati negyed, máskor ismét elhanyagolt – sőt kitagadott városrész. Ebben a változatos sorsban osztozott-osztozik a Régi Országház étterem, amely jelenleg évek óta lelakatoltan, gazdátlanul vár feltámadására. És vár arra, hogy valahai fiatal emberek őszülő fejjel elzarándokolhassanak oda is emléktáblát avatni. Mert egy korábbi mélypontján, csehó korában, amikor a Rákosi-korszak nyomorúságából széttekintve eszmélkedni kezdett a magyar ifjúság, 1956-ban itt volt a bölcsészifjak találkozóhelye, vitatkozó-eszmélkedő összejöveteleik otthona. A mélypont ünnepe. Emlékeinkben az 1848-as márciusi ifjak Pilvaxának újjászületése. Mi Kolhoznak neveztük, ekként szöttek utóbb legendákat – sokáig ellenében – a történészek. Ma már dicsőséges legenda övezi emlékezetét. Csak valóságos formájában marad az egyre ritkuló emlékezők előtt zárva, hozzáférhetetlenül. Szégyenkezve, mint kiveret kutyák

oldalunk tovább. Mert szégyelljük mai koszlott formáját. Más táján a világnak a mindenkori ifjúság példájává felszentelt emlékező csarnok lenne már belőle. Mintha minket, valahai reményeinket, vágyainkat zárna el ettől a világtól a rozsdás lakat. Ha a Várért felelős emberek tehetetlenül gondolnak a Hely múltjának egyik legfényesebb értékére, ha tehetem elbeszéléssel elevenítem fel a történeteket, ifjúságunk példává nemesedő eseményeit.

Hiszen ott terveződött ősszel a folyóiratunk, a *Tiszta Szívvel*. Ma már hozzáférhetetlen az egyetlen megjelent száma. Domonkos Pál Péter barátunk aláírta a szerzőkkel a maga példányát, ez megmaradt. Örülök, hogy reprint példányát a *Naput* folyóirat idei 3. száma különnyomatban közzé is tette. Az eredetit, Máté Imre ajándékát, a Nemzeti Múzeum az új szerzeményei között, előkelő helyen, a napokban ki is állította. Persze mi nem egyetlennek terveztük, hanem egy majdan nagy jövőjű folyóirat első számaként hoztuk össze bele az írásokat. Ujraközelve látom ifjonti gyarlóságait is, de ma is érzem a belőle sugárzó vágyakozást. Nem forradalomra készültünk, csak ismét egyetemi polgárként akartunk élni, hozzászólni a világ, a kultúra, a tudomány dolgaihoz. Ezért is alakítottuk „Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara irodalmi és tudományos diákköreinek folyóiratát”-t. „Szerkeszti az ideiglenes szerkesztőbizottság. Tagjai: Máté Imre főszerkesztő, Román Károly felelős szerkesztő, ifj. Domokos Pál Péter, Kabdebó Loránd, Szakács Sándor, Veres Károly.” A folyóirat *Prolóógusát* Szakács Sándor írta; Román Károly, Máté Imre és Szakács Sándor versei, Tóth István és Balogh Lajos, Varga D. László versfordításai, [utóbb: Szopori] Nagy Lajos elbeszélése, Román Károly, ifj. Domokos Pál Péter, Máté Imre, Harsay György cikkei, valamint [utóbb: E.] Fehér Pál (*Kálidasza*), Kabdebó Lóránt (*A népi klasszicizmus reneszánsza*), Dobszay László (*Gondolatok a Liszt-verseny után*) és Alföldi Géza („*Strukturakutatás*” a *régészetben*) tanulmányai és Köhegyi Mihály adatközlése (*Ismeretlen Móra-levél*) szerepeltek a lapban.

És ott a Várban, a Régi Országház csehó-étterem kertjében tervezgettük – ha már március 15-ét a magunk módján ünnepeltük – október 6-nak megint csak újszerű értelmezését. Megbeszéltük: feltérképezzük a Kerepesi temetőt, és végigjárjuk az 1848–1849-es szabadságharc résztvevőinek síremlékeit. És elzarándokolunk a Batthyány örökmécseshez, majd Petőfi szobrához. Mint ez utóbb el is következett. Bárha közben összekúsálódott mindez a Rajk-temetés eseményeivel is. Ezután helyeződött át a Vár-béli Pilvaxból a Kolhoz baráti kör cselekvési színtere az egyetem piarista épületébe, és a mi kis csermelyünk ezután futott be a szent nagy óceánba.

Talán egyszer ismét megnyílik az étterem is, még élő valahai ifjak össze is jöhetnek ott ismét. Talán emléktáblát is avathatnánk. Halottaink, és mártír dékánunk, I. Tóth Zoltán Kossuth-díjas professzor emlékére. Akik ma már kimondhatom – ezt a Vár-béli kocsmát a Pilvax rangjára felemelték.

Addig mindenkiben „külön-külön” is él és alakul a félszázados emlék. Kristályosodási pontjában I. Tóth Zoltán néhai dékánunk alakjával. Zárjam a magam továbbszövődő emlékezetével. Lassan másfél évtizede kértek fel, fölnevelő városom, Miskolc egyetemének bölcsészkarát alakítanám, kelteném életre. Akkoriban helyezték el emléktábláját régebbi helyén. Elhatározásomban valaha volt dékánom felidéződő képe is biztatólag jelent meg. Szép-szép az emléktábla is, de élő emléket állítani: a jövő számára igazi haszonnal ez járhat. Kimondva és kimondatlanul az ő tekintetét éreztem mindig magamon munkám során. Ő jelentette a mértéket, a kontrollt. Amikor én is naponta elindultam a sohasem tudható merre vezető úton. És este, számotvetve, az ő szemüveges tekintetébe nézve kérdeztem, nem csalódott-e nagyot valahai vizsgázójában, Kolhoz-beli hallgatójában. És ha összetalálkozunk, társak a Kolhoz idejéből, az ő nevével vizsgáztatjuk egymást. Mennyire tudtunk méltók maradni az ő emlékezetéhez?